

İRAN'DA LOR KİMLİĞİ VE LORİSTAN

Ferzat SAMETLİ*

Öz

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'na göre, tüm İran vatandaşları eşit bir düzeyde tanımlanmaktadır. Ancak bu tanımlamada, etniklerin adı ve dili belirgin bir şekilde ifade edilmemiştir. Ayrıca bu anayasada İran'ın resmi dili Farsça ve resmi mezhebi de Caferilik olarak tanımlanmaktadır. Bu durum İran'daki tüm azınlıkları, Fars dili ve Şii mezhebi baskısı altında bırakmaktadır. İran nüfusunu oluşturan en önemli etnikler (nüfus ağırlıklarına göre sırasıyla) Türkler, Farslar, Kürtler, Lorlar, Gilekler, Araplar, Mazeniler ve Beluçiler olmasına rağmen, son yüz yılda, Fars etniği tüm alanlarda hâkimiyeti ele geçirmiştir. Bu bir asırlık dönemde, İran'ın siyasi ve kültürel yapısı tek etnik, tek dil ve tek mezhep üzerinde yapılandırılmaktadır. Bu dönemde birçok etnik kendi kültürel, ekonomik ve siyasi çıkarlarını korumak için milliyetçi akımlarını oluşturmayı başarmışlardır. Ancak Lorlar, nüfus açısından önemli olmalarına ve uğradıkları birçok haksızlıklara rağmen bu süreci gecikerek başlatmış bulunmaktalar. Son yıllarda Lorların, "Loristanat" olarak tanımladıkları Lor bölgelerinde, Lor millî uyanışı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: İran, Etnik, Anayasa, Lor, Loristan.

Lor Identity And Lorestan In Iran

Abstract

The Constitution of the Islamic Republic of Iran defined all Iranian citizens at an equal level. However, in this definition, the name and language of the ethnic groups are not clearly expressed. In addition, the Iranian constitution is the official language Persian and official sect is defined as Shi'ism. This situation leaves all the minorities in Iran under pressure from the Persian language and the Shiite sect. Most of the Iranian population is composed of Turkish, Persian, Kurdish, Lorian, Gilek, Arab, Mazeni and Beluç ethnicities. Despite this situation, in the last hundred years, Persian ethnics had seized the government of Iran. In this period, the political and cultural structure of Iran was structured on one ethnic, one language and one sect. During this period, many ethnic groups managed to form their own nationalist views to protect their cultural, economic and political interests. In the last years, it has been possible

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

to see the Lor national awakening in the Lor regions, which Loris define as Loristanat.

Keywords: *Iran, Ethnicity, Constitution, Lor, Loristan.*

Giriş

İran Ortadoğu ülkelerinden birisi olarak kendine özel bir konuma ve öneme sahiptir. Bu ülke farklı sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapısıyla, her zaman bölgesel ve dünya çapında aktörlerin dikkatini çekmektedir. İran'ı birçok Ortadoğu ülkesinden ayıran özelliklerinden biri, bu ülkenin çok etnikli, çok dinli ve çok mezhepli yapısına karşın, tek bir etnik, tek bir din ve tek bir mezhep merkezli olarak yönetilmesidir. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası Caferi mezhebi, Fars dili ve Velayet-i Fakih sütun üzerinde oluşturulmuş katı bir ideolojik anayasa olup, bu 3 sütun siyasetin ve toplumun her alanında kendisini açıkça göstermektedir. Anayasada cılız bir şekilde başka dillere, dinlere ve mezheplere atıfta bulunulsa da, uygulama aşamasında İran devleti, ilgili anayasa ilkelerini askıya almış ve ırkçı / mezhepçi bir anlayışı sürdürülmüştür.

1979 devriminden sonra yeni devletin fanatik görüşlerinden dolayı üretilmiş olan birçok sorun, dünya çapında medya odağında yer almış olsa da, İran İslam Cumhuriyeti'nin ırkçı yönü dünya kamuoyunda çok fazla bilinmemektedir.

Türk Kacar Hanedanı'nın çöküşünden sonra, Rıza Şah Pehlevi ve oğlu Mohammed Rıza Şah Pehlevi ve son olarak İran İslam Cumhuriyeti dönemlerinde oluşmuş yeni İran milli kimliğine göre, Fars etniği ezici bir çoğunlukla, ülkenin sahibi olarak tanımlanmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak Fars olmayanlar ve azınlık konumunda görünen etnikler ve mezhepler, asimilasyona tabi tutularak Farslaştırma ve Şiileştirme siyasetlerine uğratılmışlardır. Bu asimilasyon politikası ekonomik, siyasal ve kültürel yollarla ayrıca yasalar aracılığıyla desteklenmektedir. Bu doğrultuda, azınlıkların asil ve tarihi etnik adları değiştirilerek, özgün kimlik ve kültürleri inkâr edilerek, yaşadıkları coğrafyalar parçalanarak, etnik kimlikleri sistematik bir biçimde aşağılanarak, tarihlerinin temel vakaları ve kavramları silinip yozlaştırılarak ve hatta karşı çıkan azınlık ve daha ziyade etnik mensupları, ağır cezalara tabi tutularak, homojen bir toplum oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Asimilasyon sürecinin en önemli ayaklarından biri ekonomik araçların kullanımı olmuştur. Bir taraftan azınlık bölgelerde ekonomik yatırım yapılmayarak, bu bölgelerde ekonomik gelişimi engellenip işsizlik yaygınlaştırılmaktadır. Diğer taraftan Fars bölgelerinde yatırımlar yapıp bu bölgelerin kalkınmasına ve gelişmesine özen gösterilerek, azınlıkların asimilasyon süreci hızlandırılmak istenmektedir. Böylece azınlıklar Fars bölgelerine göç etmek zorunda kalarak, kültürel eritme süreci daha etkin bir şekilde yaşanmaktadır.

Bugün İran'da Türkler, Kürtler, Araplar, Beluçlar, Gilekler, Mazeniler ve Lorlar, birçok evrensel azınlık haklarından yoksun bırakılmışlardır. Etnik gruplar bu ayrımcılığa karşı tepkilerini göstermektedirler. Türkler, Kürtler, Araplar ve Beluçlar uzun zamandan beri kendi direniş yollarını seçmişlerdir. Gilekler ve Mazenilerde de kimlik uyanışı görünmektedir. Ancak Lorlar var

olan tüm ayrımcılıklara rağmen sadece son zamanlarda kolektif ve etkin bir tepki gösterebilmişlerdir.

Bu çalışmada Lorlar'ın yaşadığı tüm bölgeler, “*Lorestanat*” olarak adlandırılmıştır. Lorestanat, Farsça'da Loristan kelimesinin çoğulu ve başka bir deyişle İran ve Irak'taki Lor Halkı'nın yaşadığı bölgelerin adıdır.

Bu çalışmada İran'ın etnik yapısı, İran İslam Cumhuriyeti'nin azınlıklar konusundaki anayasa maddeleri ve en son Lor kimliği ve Loristan tarihi inceleneyecektir.

1. Genel Bakış

İran 1.648.000 km² yüzölçümü ile Batı Asya'nın güneyinde yer almaktadır. İran'ın yüzölçümüne göre bu ülke Ortadoğu'daki en büyük ikinci ve dünyanın ise 17. büyük ülkesidir. Kuzeyden Hazar Denizi, Türkmenistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile sınırlarını paylaşan İran, güneyden Basra Körfezi ve Umman Denizi, doğudan Afganistan ve Pakistan, batıdan ise Türkiye ve Irak ile kuşatılmıştır. İran'ın en uzun sınırı Irak ile 1609 kilometre ve en kısa sınırı 48 kilometre ile Ermenistan sınırındır. Tahran başkent, en büyük şehir ve önde gelen ekonomik ve kültürel merkezdir.¹

İran, kuzeyde Hazar Denizi ve güneyde Basra Körfezi ve Umman Denizi kıyılarında yer almaktadır. İran Hazar Denizi'ni kullanarak Rusya ve Kazakistan ülkelerine ulaşma imkânına sahiptir. Ayrıca İran Basra Körfezi'ni kullanarak, Hürmüz Boğazı yolu ile açık denizlere ve okyanuslara açılabilir, böylece İran ithalat ve ihracatının büyük kısmını deniz yolu ile yapmaktadır.

İran, büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip bir ülkedir. Dolayısıyla bu ülke uluslararası enerji güvenliği ve dünya ekonomisinde önemli bir konumda yer almaktadır.²

İran 31 il, 339 ilçe³ ve 18 büyükşehirden⁴ oluşmaktadır. Sayıma göre, erkekler ülke nüfusunun %51'ini ve kadınların %49'unu oluşturuyor. Ülkedeki okur-yazarlık oranı ortalama olarak %87.6 iken, Tahran, Alborz ve Semnan en başarılı iller olarak %90 üzerinde okur-yazar oranına sahiptir. Kürdistan ili, %81,5 okur-yazar oranıyla, listenin en altında yer almaktadır. Ekim 2016 genel sayımına göre, nüfus artış hızı %1 ila 2.4 idi. Ayrıca Tahran, Khorasan Razavi, İsfahan, Fars ve Alborz illeri ülkedeki en çok göç alan illerdir.⁵

İran'ın nüfusu 83.024.745 (Temmuz 2018 tahmini) kişidir. Bu ülke nüfus açısından dünyanın 17. ülkesidir.

¹ İran İslam Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “İran'a Genel Bir Bakış”, <http://en.mfa.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=3&fkeyid=&siteid=3&pageid=2140>, (E.T. 05.02.2018).

² UPDATE 3-BP cuts dünya çapında gas reserves estimate, mostly for Russia, Reuters, 12.06.2013, [HTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/BP-RESERVES/UPDATE-3-BP-CUTS-GLOBAL-GAS-RESERVES-ESTIMATE-MOSTLY-FOR-RUSSIA-IDUSL5N0EO11720130612](https://www.reuters.com/article/BP-RESERVES/UPDATE-3-BP-CUTS-GLOBAL-GAS-RESERVES-ESTIMATE-MOSTLY-FOR-RUSSIA-IDUSL5N0EO11720130612), (E.T. 06.02.2018).

³ Her bir yerleşim yeri ilçe olabilmek için en az 20 bin kişilik bir nüfusa sahip olmalıdır. 339 ilçe sayısı, Ekim 2016 yılındaki genel sayıma göre ilan edilmiştir.

⁴ Bu büyükşehirler nüfus sayısına göre şöyle sıralanmaktadır: Tahran, Meşhed, Esfehan, Şiraz, Kerec, Şiraz, Tebriz, Kum, Ehvaz, Kermanşah, Urmiye, Reşt, Hemedan, Kerman, Yezd, Erdebil, Bender Abbas ve Erak.

⁵ İran İstatistik Merkezi, <http://yon.ir/LUXAF>, (E.T. 10.05.2018).

İran toplumuna dinsel dağılım açısından bakıldığında; Müslümanlar %99.4, tanımlanmış diğer dinler %0.3 ve tanımlanmamış dinler ise %0.4 oluşturmaktadır.⁶

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın 110. maddesine göre ülkenin en üst ve en yetkili makamı Yüksek Dini Lider'in makamı olarak tanımlanmıştır.⁷ Anayasaya göre Yüksek Dini Lider, kanun karşısında başka İran vatandaşlarıyla eşit olmasına rağmen, tüm ülke ve devlet erkânının işleyişini kontrol ve gözetim altına almaya yetkilidir. Dolayısıyla Yüksek Dini Lider yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tepesindedir ve istediği müdahalelerde bulunabilir. Bu durumda İran İslam Cumhuriyeti, mevcut siyasal sistemler ile karşılaştırdığımızda, kendisine özel bir yapıya sahiptir. Aslında revize edilmiş 1989 anayasasına göre, cumhurbaşkanlığı makamı, bir başbakanlık makamına kadar indirilmiştir.⁸

113. maddeye göre ise Yüksek Dini Lider'den sonra en yüksek makam Cumhurbaşkanlığı makamıdır. Cumhurbaşkanı yürütmenin başı ve Bakanlar Kurulu başkanıdır. Cumhurbaşkanı genel seçimler ile seçilir, ama dini lider ve dini lidere bağımlı olan Şuraye Negahban (Anayasa Koruyucular Konseyi) bu seçimi onaylamalıdır. Yürütmeyi illerde valiler temsil etmektedir. Valiler İçişleri Bakanı ve Cumhurbaşkanlığı kararı ile atanır.

Yerel yönetimlerin en önemli ayaklarından biri Şehir Konseyleridir. Şehir Konseyleri üyeleri genel seçimler ile seçilmekteler. Konseyin görevi Belediye Başkanını seçmek, siyasi konuların dışında ilgili beldedeki tüm kültürel, ekonomik ve sosyal konular ile ilgilenmektir. Konsey bu konularda raporlar hazırlar ve önerilerde bulunur ve denetleme yapar. Büyük şehirlerde Belediye Başkanı bu konseyin önerisi ve İçişleri Bakanının onayı ile seçilir.

Her şehirde, en etkili makamlardan biri de Cuma İmamları'dır. Cuma İmamı, Dini Lider'in her bir şehire atadığı temsilcisidir. Bu din adamları Cuma namazını kıldırarakla yükümlüdürler. Ama bu din adamlarının görev ve yetki

⁶ "Central Intelligence Agency (US)", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>, (E.T. 06.02.2018).

⁷ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın 110. maddesine göre Rehberin görev ve yetkileri şunlardır: 1. Teşhis Konseyi ile danışıldıktan sonra İran İslam Cumhuriyeti'nin genel yönlerini ve siyasetlerini belirlemek, 2. Düzenin belirlenmiş siyasetlerinin doğru ve düzgün uygulamasını kontrol etmek, 3. Referandum emri vermek, 4. Silahlı kuvvetlerin başkomutanlarını atama, 5. Savaş ve barış ve genel seferberlik fermanını ilan etmek, 6. Atama, görevden alma ve görevden ayrılma kabulü (a-Koruma Konseyi fakihlerini atama, b- Yargı gücünün en yüksek makamlarını atama, c- İran İslam Cumhuriyeti Radyo ve Televizyon Kurumu başkanı atama, d- Genelkurmay başkanını atama, e- İslam Devrim koruyucuları başkomutanını atama, f- Askeri ve güvenlik güçlerinin en üst düzey komutanlarını atama), 7. Üç güç arasındaki olası çelişkileri çözüme ve ilişkilerin sağlanması için çalışma), 8. Normal metotlar ile çözülemeyen sorunları, Düzenin Çıkarlarını Belirleme Kurumu (Mecme-i Teşhis-i Maslahat-ı Nizam) aracılığı ile çözümlenmek, 9. Kanunun belirlediği koşullara sahip olan cumhurbaşkanı adaylarının ulusun onayı ve seçimi ile cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından mazbatasını onaylamak, 10. Seksen dokuzuncu maddeye dayanarak şartıyla ülke çıkarlarını gözeterek, Ülke Yüce Divanı tarafından kanuni görevlerine aykırı davranışta bulunduğu hüküm edilmesinden ya da İslami Şura Meclisi tarafından kifayetsizliğine karar verildikten sonra cumhurbaşkanını azletmek, 11. Yüksek Yargı Başkanı'nın teklifinden sonra İslami ölçütler doğrultusunda mahkûmların ceza sürelerini kısaltmak ya da af kararı çıkartmak. Bkz. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Kitab Nur-Az, <http://kitab.nur-az.com/tr/lib/view/663/1/78128/Giri%C5%9F/>, (E.T. 05.05.2018).

⁸ Bkz. Emin Gökalg, *Devrim Sonrası İran İslam Cumhuriyeti'nde Siyaset*, Selçuk Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Konya 2016.

sınırları tam olarak tanımlanmış olmadığı için, her konu ile ilgilenirler ve en yetkili devlet makamı olan valilerin ve seçilmiş milletvekillerinin işlerine bile müdahale edebilmektedirler.

2. İran Anayasası'nda Azınlıkların Konumu ve Tanımı

İran Anayasası'na göre azınlık terimi sadece farklı dinlere sahip olan vatandaşlar ile ilgili kullanılmıştır. Bu anayasaya göre etnik gruplar ve Caferi Mezhebi dışında başka İslami mezheplere sahip olan vatandaşlar azınlık olarak tanımlanmamaktadır.

İran Anayasası'nın 12. maddesi uyarınca İslam Dini ve Şia (İsna Aşeriye-On İki İmamcılık) mezhebi, resmi din ve mezhep olarak vurgulanmış, sadece 5 mezhep resmi olarak tanınmış ve konumlarını şöyle belirtilmiştir:

“İran'ın resmi dini İslam ve Caferi-i İsnaaşeri mezhebidir ve bu madde sonsuza değin değiştirilemez. Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbeli ve Zeydiye gibi diğer İslam mezhepleri de tam saygınlığı haizdirler ve bu mezheplerin mensupları kendi fıkıhlarına göre dini merasim icrasında serbesttirler ve dini eğitim ve öğretimleri ile ahval-i şahsiye ve mahkemelerde buna ilişkin davalarda resmen tanınmış olup bu mezheplerden herhangi birinin çoğunlukta olduğu yörelerde şuraların yetki sınırı içindeki mahalli (yerel) kararlar diğer mezhep mensuplarının haklarına dikkat edilmek kaydı ile o mezhebe uygun olacaktır.”⁹

Ayrıca anayasanın 13. maddesine göre İslam Dini dışında sadece 3 din tanınmıştır: Yalnız Zerdüşti, Musevi, Hristiyan İranlılar kanun dairesinde dini törenlerini uygulamada serbest olan azınlıklardır ve ahval-i şahsiye ile dini öğretimlerinde kendi yollarınca davranırlar.¹⁰

14. madde de İran vatandaşları Müslümanlar ve gayri Müslimler olarak sınıflandırılmış ve Kur'an ayetine¹¹ vurgu yapılarak, “devletin İslam'ın iyi ahlak kuralları, dürüstlük ve adalet ile muamele ve onların insan haklarına riayet etmekle ödevli olduğunun” altını çizmiştir. Ancak derhal devamında şöyle bir uyarıda bulunulmuştur: “Bu madde İslam ve İran İslam Cumhuriyeti aleyhine düzen ve girişimde bulunmayanlar hakkında geçerlidir.”¹²

Anayasanın 64. maddesine göre dini azınlıklar kendi toplumlarının oyu ile İslami Şura Meclisi'ne milletvekili göndermeleri mümkün kılınmıştır. Bu maddeye göre Zerdüştiler 1, Museviler 1 ve Hristiyanlar 3 milletvekili seçme hakkına sahipler. Ancak Anayasa İslam dini ve Caferi mezhebi üzerine kurulmuş olduğu için, hiçbir gayri Müslim ve gayri Caferi vatandaş, Rehber, Cumhurbaşkanı ve Yargı başkanı olarak seçilemez ve atanamaz. Ayrıca bu vatandaşlar Şehirler ve İller Konseyi hariç, anayasada adı geçen öbür konseylere de üye olamaz.

⁹ Bkz. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Madde 12.

¹⁰ Bkz. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Madde 13.

¹¹ Kur'an, Mümtehine/8.

¹² Bkz. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Madde 14.

Böylece anayasaya göre adı geçen 5 mezhep ve 3 din dışında, hiçbir başka mezhep ve din legal değildir ve bu mezheplere ve dinlere inanan insanlara hiçbir hak ve özgürlük tanınmamıştır. Hâlbuki İran'da adı geçen dinler ve mezhepler hariç, Bahailer, Babiler, Mandailer, Yarasanlar, İzediler, Raililer, Budistler, Hindular ve Sihler bulunmaktadır.¹³

Dolayısıyla, İran İslam Cumhuriyeti Anayasası uluslararası dinsel ve mezhepsel azınlık haklarını sadece kısmen dikkate almıştır. Başka bir deyişle bu anayasa Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin¹⁴ 2, 18, 19, 26 ve 27. maddelerine uygun olmayan bir anayasadır. Halbuki bu bildiri 10 Aralık 1948'de İran devleti tarafından hiçbir çekince kullanılmaksızın onaylanmıştır ve İran İslam Cumhuriyeti de devletlerin devamını esas alarak, bu sözleşmeden çıktığını belirtmemiştir.

İran Anayasası Farsça dışında, sadece Arapça adını kullanmıştır ve Arapça'yı Kur'an dili olarak tanımlamış ve eğitiminin önemine vurgu yapmıştır. Bu iki dil dışında hiç başka bir dilin adı veya etnik ismi İran Anayasası'nda bulunmamaktadır. Başka bir deyişle İran Anayasası'nda sadece Farsça resmi dil ve Arapça İslamiyet dili olarak, belirgin bir şekilde ifade edilmiştir.

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın 15. maddesi şöyle diyor: “*İran halkının resmi ve ortak dili ve yazısı Farsça'dır. Senetler, resmi metinler ve ders kitapları bu dil ve yazı ile olmalıdır. Ancak mahalli ve kavmi dillerden basında ve kitle haberleşme araçlarında yararlanma ve okullarda bunun edebiyatının öğretilmesi Farsça'nın yanında serbesttir.*”

Bu maddeye göre Farsça İran'da tek “*resmi dil*” olarak tanımlanmaktadır ve diğer dillerin adı anılmadan, sadece “*basında ve kitle haberleşme araçlarında*” ve “*okullarda Farsça'nın yanında edebiyatının öğretilmesinin serbest*” olduğu kabul edilmektedir.

Anayasanın 19. maddesinde “*Milletin bütün bireyleri hangi etnik ve kabilelerden olursa olsunlar, eşit haklardan faydalanır ve renk, ırk, dil ve benzeri etkenler ayrıcalık nedeni olamaz.*” ifadesi yer almakta ve 20. maddesinde de “*Milletin her ferdi kadın veya erkek olsun kanun koruması açısından eşit durumdadırlar.*” denilerek bütün İranlılar renk, ırk, dil, din, mezhep ve cinsiyetlerine bakılmaksızın, kanun koruması açısından eşit kabul edilmektedir.

İran Anayasası'nda Fars etniğinin dili hariç hiçbir başka etnik ve dilin adına değinilmemesi, aslında mevcut etniklerin ve dillerin önemini ve konumunu inkâr etmek demektir. Hâlbuki İran nüfusunun büyük bölümü yüzlerce yıldan beri Türk (Azerbaycanlı, Türkmen, Kaşkai, Afşar, Halaç...) Fars, Kürt, Lor, Arap, Beluç, Mazeni, Gilek...¹⁵ etniklerden oluşmaktadır.

¹³ Bkz. Atay Akdeveli, *İran'da Dış Politikanın Etnik-Dinsel Temelleri*, Ankara Üniversitesi, 9 Haziran 1999, s. 25-37.

¹⁴ *International Covenant on Medeni and Political Rights*, kısaca ICCPR, 16 Aralık 1966'da BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve 23 Mart 1976 itibarıyla yürürlüğe giren çok tarafı bir antlaşmadır.

¹⁵ Ervand Abrahamian, *Iran Between Two Revelutions*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1982, s. 12.

İran'da etniklerin nüfusuna dair hiçbir resmi sayım yapılmamıştır. Bu durum mevcut dillerin ve etniklerin hayatına gölge salmış, Farsça'nın ve bazı Farsların aşağılayıcı ve ırkçı saldırılarının önünde savunmasız bırakmıştır. Etnik hakları konusunda İran devletleri son yüzyılda, çok acımasız ve karanlık bir geçmişe sahiptir.¹⁶

3. İran'ın Etnik Coğrafyası

İran nüfus yapısı, etnik olarak en çok Türkler, Farslar, Kürtler, Lorlar, Gilekler, Araplar, Mazeniler ve Beluçlar'dan oluşmaktadır. Bu ülkede siyasi ve güvenlik meseleler bahane edilerek Şah döneminden bu güne kadar, etnikler konusunda hiçbir resmi sayım yapılmamıştır. Bu konuda devlet tarafından herhangi bir istatistik açıklanmamıştır. Aslında var olan istatistikler ya siyasi bir amaçla yazılmıştır veya sadece bir tahminden ibarettir. Dolayısıyla İran nüfusunun etnik yapısı ile ilgili kesin ve herkesin kabul edebileceği rakamlar yoktur.

Ancak bu duruma rağmen İran makamlarının bazı konuşmalarını kaynak göstermek mümkündür. İran'ın Nükleer Kurumu'nun eski başkanı ve İran'ın Dışişleri Eski Bakanı Ali Akber Salih, İran'da halkın yaklaşık yüzde kırkının Türkçe konuştuğunu söylemiştir.¹⁷ Ayrıca Urmu kentinin milletvekili Nadir Gazipur da, meclisteki resmi bir konuşmasında Türklerin sayısını İran'da 40 milyon kişi olarak belirtmiştir.¹⁸

Bazı kaynaklar etniklerin yoğun olarak ikamet ettiği illerin rakamlarını veri olarak kabul ederken, diğer kaynaklar ise devletin yaptığı gizli nüfus sayımındaki rakamlar ile oynadığını ileri sürüp bu verileri şüpheli ve ayarlanmış rakamlar olarak göstermektedirler. İllerin genel nüfus sayımına göre etniklerin nüfusunu temel alan verilerin en önemli eksik yanı milyonlarca yerlinin diğer kentlere göç etmesinin göz ardı edilmesidir. Özellikle Türklerin (Azerbaycanlılar, Türkmenler, Kaşkaylar, Afşarlar, Bıçakçılar, Halaçlar...) İran'da çok geniş bir coğrafyada ve farklı adlar ile yaşadıklarını dikkate aldığımızda bu verilere itibar etmenin ne kadar olduğu konusunda karar vermek zordur.

Türkler, Azerbaycanlı, Halaç, Kaşkay ve başka adlar ile Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan, Erdebil, Kazvin, Zencan, Tahran, Kum, Batı Gilan, Merkezi, Golestan, Kuzey Horasan, Kuzey Hemedan ve Fars illerinde yaşamaktalar.¹⁹ Bazılarına göre Tahran'ın nüfusunun %60'ını Türkler oluşturmaktalar. Bu şehir İstanbul'dan sonra dünyada en büyük Türk nüfusunun yaşadığı bir şehirdir.²⁰

Kürtler, Fars ve Türk etniğinden sonra nüfus sayısı olarak İran'ın üçüncü etniği konumundalar. Kürtler yoğun olarak İran ile Irak ve dağınık bir şekilde Türkiye sınırında ve bazı aşiretleri ise Kuzey Horasan ilinde yaşamaktalar. Kürtler Kürdistan, Kermanshah illerinde (çoğunluk olarak) ve Loristan ile Batı Azerbaycan ilinin bazı şehirlerinde (azınlık olarak) yaşamaktalar.

¹⁶ Bkz. Uluslararası Af Örgütü'nün 2007-2018 Raporları.

¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=Vc9WJ9U2uHo>, (E.T. 06.06.2018).

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=6JvMm26TsIE>, (E.T. 06.06.2018).

¹⁹ <https://www.trt.net.tr/persian/thyl-w-gzrsh/2018/05/23/trkhh-dr-yrn-glyt-mhswb-nmy-shund-977594>, (E.T. 05.06.2018).

²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=AitA5ed9S6Y>, (E.T. 06.06.2018).

Kürtlerin de sayısı hakkında çeşitli kaynaklar farklı bilgiler vermekteler. Kürtçe Surani, Horamani ve başka lehçeler olmak üzere, İylam (Elam veya İlam kullanılmalı), Kermanşah, Kürdistan, Batı Azerbaycan, Hemedan, Tahran ve Kuzey Horasan'da duyulmaktadır. CIA'ya göre Kürtler İran nüfusunun %8'ini oluşturmaktalar²¹ ve bu da tahmini olarak yaklaşık 6.5 milyon kişiye denk gelmektedir. İran'da faaliyet gösteren Kürt siyasi gruplar ise Kürt nüfusunun daha fazla olduğunu iddia etmekte.

Lorlar İran'ın daha çok batısında yani Loristan ve İlam illeri ile Hemedan ilinin güney kesimlerinde ve ayrıca Çaharmahal, Boyer Ahmed ve Huzistan'ın doğu bölgelerinde yaşamaktalar. Lorlar yaklaşık 5 milyonluk nüfusları ile İran nüfusunun %3'ünü oluşturmaktalar. Şii olan Lorlar, son zamanlarda hızlı bir şekilde kendi dil ve kültürlerine odaklanmaktalar. Bu konu ilerideki sayfalarda daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

İran'ın en önemli başka bir etniği de Araplardır. İl ve ilçe istatistik verilerine göre Huzistan ilinin yaklaşık 5 milyon nüfusu vardır. Bu nüfusun %75'ini Araplar oluşturmaktalar. Elbette Araplar sadece bu ilde değil, İran'ın başka bölgelerinde de yaşamaktalar. Araplar İlam; Fars ve Buşehr gibi illerde de yaşamaktalar.²² Araplar Mezopotamya, Halici ve başka şiveler olmak üzere Huzistan, İlam, Fars, Bandar Abbas, Horasan, Kerec ve Kum illerinde ve ilçelerinde ikamet etmekte.

Arap aydınlara göre İran İslami rejimi Arap bölgesinin nüfus yapısını planlı bir şekilde değiştirmekte ve petrol zengini bölgeye Arap olmayan unsurları yerleştirerek bölgenin etnik yapısını Araplardan arındırmaktadır.

Beluçlar İran'daki var olan milli kimliği ve özellikle milli kimliğin Şiilik yanını ciddi olarak sorgulayan diğer bir etniktirler. İran'ın güney doğusunda, İran'ın Pakistan ve Afganistan'la olan sınırında yaşayan, Sünni mezhebine inanan Beluç etniği de İran'da sosyal ve siyasal haklar için mücadele eden bir diğer etnik grubudur. Harrison 1970'li yıllarda Beluçlarının nüfusunu 5 milyon olarak göstermiştir.²³ Beluçların en büyük topluluğu ve siyasi olarak en aktif bölümü yani Beluçların %40'ı Pakistan'da yaşamaktalar.²⁴ İran'da Beluçlar Sistan Belucistan, Kerman, Güney Horasan ve Gorgan illerinde yaşamaktalar. Beluçlar İran nüfusunun %3 ile %4'ünü oluşturmaktalar.

İran'da sayıları net belli olmayan Gürcü etniği bu ülkenin İsfahan İli'nin Fereyden İlçesi'nde yaşamaktadırlar. İran şahı I. Şah Abbas döneminde Doğu Gürcistan'daki direnişin kırılması için Kartli bölgesinin nüfusunun büyük bölümünün İran'a sürüldüğü tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu nüfusun yerlerine Türkmen nüfusunu yerleştirdi. Bugün Fereydan Gürcüleri olarak adlandırılan İran'daki Müslüman Gürcüler, sürgün edilmiş Gürcülerin torunlarıdır. Gürcistan Dostluk Derneği kendi sitesinde İran'daki Gürcülerin sayısının 100.000 kişiye kadar ulaşabileceğini belirtiyor.²⁵

²¹ "The world factbook, İran", <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/ir.html>, (E.T. 05.06.2018).

²² Mahammad Navarsı, <http://news.gooya.com/politics/archives/027881.php>, (E.T. 05.07.2018).

²³ Selig Harrison, *Nightmare in Baluchistan*, Foreign Policy, 32 (Fall 1978), s. 13.

²⁴ Robert G. Wirsing, *Thebaluchis Question in Pakistan*, Lahore: Vanguard, 1992, s. 200.

²⁵ <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=208>, (E.T. 06.07.2018).

Bu etniklerin dışında Ermeniler, Süryaniler (Asuriler) ve Yahudiler'in de adlarını belirtmek mümkündür. Bu etnik grupların sayısı 1979 devriminden sonra bariz bir derecede azalmıştır. Bugün İran'da adı geçen bu 3 etniğin toplam sayısı 150.000 kişiyi bile aşmamaktadır.

4. İran'ın Dini Yapısı

İran nüfusunun dini yapısı konusunda da çeşitli rakamlar telaffuz edilmektedir. Resmi verilere göre nüfusun dinsel dağılımı; Müslümanlar %99,4 (mezhep olarak Şii'ler %90-95 ve Sünniler %5-10), tanımlanmış diğer dinler (Zerdüş, Yahudi ve Hristiyan dâhil) %0.3 ve tanımlanmamış diğer dinler (örneğin Bahailer) ise %0.4 (2011 tahmini) şeklindedir.²⁶ Sünnilerin İran'ın en büyük mezhep azınlığı olarak 7-14 milyon arasında bir nüfusları vardır. Sünniler devrimden sonra ikinci dereceli vatandaş olarak muamele görmektedirler.²⁷ Sünni din adamı Abdulmacid Zehi'ye göre Sünnilerin İran'daki nüfusu 15 milyondur. Bunlardan 1 milyonu Tahran'da yaşamaktadır. Sünni nüfusunun çoğu Beluçistan, Kürdistan, Güney Horasan, Hormozgan ve Gülistan illerinde yaşamaktalar.²⁸

5. Lor Kimliği ve Loristan Bölgesi

5.1. Lorca

Lorca (Lurca), İran'daki bazı bölgelerde konuşulan ve Farsça ile birlikte güneybatı İrani diller grubuna giren bir dildir. Bazı dil bilimcilerine göre Lorca, Farsça'nın lehçelerinden biridir. Fakat bu klasik bakış gittikçe değişmektedir. Özellikle Lorca konuşan kitle, Lorca'nın özel bir sözlük ve dil bilgisine sahip olduğunu öne sürerek Lorları Farslar'dan ayırmak için ciddi bir gayret içeri-sindedirler. Lorca çoğu zaman Lek diliyle karıştırılmaktadır; ancak Lek dili kuzeybatı İran dilleri grubundadır.²⁹ Lorca'da Boyer Ahmed ve Bahtiyari şiveleri bulunmaktadır. Büyük Lorca'yı Bahtiyari Lorları, Küçük Lorca'yı da Lorlar konuşur. Bu nedenle bu iki etnik grubu birlikte düşünmek daha uygundur.³⁰

Lorca, İran'ın Loristan, İlam, Hemedan, Çahar Mahal ve Bahtiyari, Kohgiluyeh ve Boyer Ahmed, Huzistan, İsfahan ve Fars illerinde ve ayrıca Irak'ın doğusu ve güney doğusunda Fiili etniği adıyla yaşayan Lor etnik grubunun dilidir.³¹

5.2. Lor Adının Kökü

Minorsky, Lor adının Farsça'ya Lor şeklinde girdiğine işaret eder. Şeref Han da Şerefname kitabında³² de Lor şeklini kullanır. Lorları Kürtler'in dört

²⁶ "Central Intelligence Agency (US)", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>, (E.T. 06.02.2018).

²⁷ "Gozareş Salaneye Azadi Mazhab baakhsh marbut be İran", <http://www.america.gov/st/democracy/hrsian>

²⁸ Farhad Sabtan - Reza Tavakoli, "Agaliyate Bahaian va Takhalofate hogoge bashari İran", http://zamaaneh.com/humanrights/2009/01/post_324.html, (E.T. 08.07.2018).

²⁹ <http://ghoomelior.blogfa.com/post-4.aspx>, (E.T. 06.08.2018).

³⁰ M. Shoshtari, *Khozestan ve Kohgiluyeh Tarihi*, Tahran, s. 192.

³¹ <http://lorestan.blogfa.com/post-79.aspx>, (E.T. 06.08.2018).

³² Şerefname, Lur ve Kürt sülalelerinin ayrıntılı tarihçesidir. Şeref Han tarafından 1597 tarihinde Farsça olarak kaleme alınmıştır. Lur ve Kürt tarihine ilişkin en önemli özgün kaynaklardan biridir.

şubesinde birisi olarak tanımlayan Şerefname, Lor kelimesinin bir kavim adı olduğuna işaret ederek, Lor adının orijini konusunda çok sayıda rivayet bulunduğunu söyleyerek, bunlardan sadece birisini kabul etmektedir.³³

Bu görüşe göre Lor adı, bu adı taşıyan bölgenin adından alınmıştır. Lorların yurdu, Manrud bölgesindeki Derbend Geçidi'dir. Bu geçite Lor dilinde "kol" denilmektedir. Böylece Lorlar, Derbend Geçiti'ndeki Lor adlı bir yurttan geldikleri için bu adla bilinmişlerdir. Lorların nüfusları çoğalınca buradan çeşitli yerlere dağılmış, bu tarihten sonra genelde yerleştikleri yerlerin adlarıyla bilinmişlerdir. Şerefname, Lor bölgesinden göç eden en önemli aşiretleri Cengrewi ve Otri olarak belirtirken bu aşiretlerin birer kolu olan Şadili, Keriski, Leniki, Rozbahani, Şaki, Davuderani ve Mehmedkemari gibi aşiretleri de saymaktadır.³⁴

Ancak Minorsky'nin aktardığına göre İstakhri gibi bazı Arap coğrafyacıları, El-Lor adlı bir kentten söz ederler. Bugün bu bölge Dezful kentinin kuzeyindeki Sahra-ye Lor adı ile bilinmektedir.³⁵

Minorsky, benzer isimler taşıyan birçok bölge daha saymaktadır: Lir, Lorjan, Lort (Lort), Loriya. Yine Minorsky'nin aktardığına göre, 13. yüzyılda Yâkût El-Hamavî, Lor/Lorr adını Huzistan ile İsfahan arasındaki dağlarda yaşayan Kurd aşiretlerini kastedecek kullanmaktadır. Onların bulunduğu topraklar Bilad-i El-Lor (yani Loristan) olarak tanımlanmıştır.³⁶ Dolayısıyla Lor adının bir bölge adı olup sonralar etnik bir ada dönüştüğü söylenmektedir. Bazı Paniranist etimologlara göre Lor kelimesinin kök sözcüğü "Luhr-asp" sözcüğünden alınmış olabilir. Onlar Lor kelimesini "Luhr" sözcüğü ile ilişkilendirmektedirler. Ayrıca Minorsky, Yakut'taki "Rur" kelimesinin Lor sözcüğünün bir geçiş formu olabileceği tahminini de ileri sürmektedir.³⁷

5.3. İran Loristan Beylikleri

Şerefname, Loristan ülkesinin 10. yüzyılda (913 yılında) Bedir ve Ebu Mansur adlarındaki iki kardeş arasında bölüşüldüğüne, böylece o tarihten itibaren iki parçalı bir ülkeye dönüştüğüne işaret eder. Bu parçalardan veya beyliklerden büyük kardeşin hissesine düşen Büyük Loristan (Büyük Lor/Lor-i Bozorg), küçük kardeşin payına düşen ise Küçük Loristan (Küçük Lor/Lor-i Kuçek) olarak bilinmektedir.³⁸

Büyük Lor Devleti Ortaçağ'da (1148-1424) günümüz İran'ın Loristan ve Fars eyaletlerinde hüküm sürmüş bir hanedanıdır. Loristan Atabeyliğinin kurucusu kuzey Suriye ve Azerbaycan üzerinden Loristan'a göç eden Fedla adın-

---

Şeref Han, Bitlis Emiri Şemseddin Han'ın oğlu, Osmanlılarla 1514 yılında ittifak antlaşmasını imzalayan ve Bitlis'teki Şerifiye Camisi'ni inşa ettiren 4. Şeref Han'ın torunudur.

³³ V. Minorsky, *Şerefname*, Çevirmen: M.E. Bozarslan, Enc. Of İslam, "Lur Maddesi".

³⁴ W. Barthold, *An Historical Geography of Iran*, Princeton University Press, Princeton 1984.

³⁵ V.F. Minorsky, *The Tribes of Western Iran*, Royal Anthropological Institute of Great Britain & Ireland, 1949, LXXV, s. 73-80.

³⁶ Minorsky, *a.g.e.*, s. 46.

³⁷ Ali Poshtdar, "Lorlar ve Loristan", *İranshenakht Dergisi*, Sayı: 7, Tahran 1997, s. 173.

³⁸ Ali Razmara, *İran Askeriye Coğrafyası: Loristan*, İran Ordusu Yayınevleri, Tahran, s. 178.

da bir beyidir. Onun adından yola çıkarak bu hanedanlığa Fedlavi denilmiştir. Ancak bazı kaynaklarda Hezarhespi'ler (Bin Atlılar) olarak adlanmaktadır.³⁹

Küçük Loristan Atabeyliği ya da Hurşidiler, 1155 ile 1597 yılları arasında Loristan ve Çaharmahal ve Bahtiyari eyaletlerini kapsayan bölgede hüküm sürmüş bir Lor devletidir. Bu Atabeyliği tarihi hanedanlıklar arasında tanımlayan Şerefhan, bu hanedanlığın kurucusunun Lorların Cengrewi (Savaşçılar) aşiretinden olan Hurşid isminde bir bey olduğunu belirtmektedir. Bu nedenden dolayı bazı kaynaklarda bu atabeyliğe Hurşidiler de denilir. Ancak Şerefname'yi İngilizceye çeviren Mehrdad R. İzady, bazı kaynaklara dayanarak, aksine bu Atabeyliğin Zengene adlı Kürt kökenli bir aşiretince kurulduğunu iddia etmektedir.

Lorimer'e göre; Moğol istilası zamanında Loristan yerle bir edildi. Neredeyse bütün önemli aileler esir alınarak Türkistan'a götürüldü. Moğolların çekilmesiyle Loristan coğrafyasında yeniden hâkimiyeti kurabilen, "Küçük Lor" atabeyleri, Timur'un, hışmına uğramalarının ardından sonra Bağdat'a kaçmak zorunda kalmışlardır.⁴⁰

5.4. İran ve Irak Ülkelerinde Lor Bölgeleri

Lor etniğinin büyük bölümü İran'da ve küçük bir parçası da Irak'ta yerleşmiş bulunuyor. Lorların nüfusu Irak'ta tam olarak belli değil ve 1 ila 1.5 milyon civarında tahmin ediliyor. Her iki ülkede yaşayan Lorlar Şii Mezhebi'ne mensuplar.

Büyük Loristan'ın önemli kentleri İran'da Alaştar, Aligudarz, Andika, Ardal, Azna, Behbahan, Behmai, Borazjan, Borucen, Burujerd, Daştestan, Dena, Deylam, Dezful, Durud, Farsan, Geçsaran, Golpayegan, Gonaveh, İlam, Ize, Kazerun, Khorramabad, Kiyar, Kuhdasht, Kuhrang, Lamard, Larestan, Lordegan, Malayer, Mamaseni, Masjed Soleyman, Melayer, Nahavand, Nurabad, Pulduhtar, Rostam, Şehrekürd, Şehrkord, Shahrekord, Shazand, Şuştar ve Yasuj kentleri ve Irak'ta Amareh, Badreh, Khanegain, Kut ve Mendeli kentlerini söylemek mümkündür.⁴¹

5.5. Lor ve Büyük Loristan Kimliği Oluşmaktadır

Lorlar da Beluçlar gibi İran'ın en az kalkınmış bölgelerinde yaşamaktalar. Lorların yaşadıkları bölgelerde göz kamaştırıcı yeraltı zenginlikler bulunmaktadır. Doğal gaz ve petrol Lor yurdunun en belirgin zenginliklerindedir.⁴² İran istatistik bilgilerine göre, Lor bölgeleri İran'ın en az yatırım çekebilen bölgelerinin arasında yer almaktadır.⁴³ Ayrıca resmi verilere göre Lorların birçoğu İran'da yoksulluk sınırının altında yaşamaktalar.⁴⁴

³⁹ H.A. Sawyer Colonel, *The Bakhtiary Mountains And Upper Elam*, Published by Royal Geographical Society, London 1894.

⁴⁰ D.L.R. Lorimer, *The Popular Verse of the Bakhtiari of S.W. Persia*, III: Further Specimens, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, XXVI, 1963, s. 62.

⁴¹ Ahmad Eghtedari, *Khozestan ve Kohgiluyeh ve Mamasani*, Kültürel Eserler Derneği, Tahran 1995, s. 363.

⁴² <http://yon.ir/scNkS>, (E.T. 07.09. 2018).

⁴³ <http://yon.ir/bNwil>, (E.T. 07.09. 2018).

⁴⁴ <http://yon.ir/X2dr3>, (E.T. 07.09.2018).

Bir taraftan Zagros sıra dağlarının yamaçlarındaki ormanlar yok olma aşamasına gelmiş ve öbür taraftan su kıtlığı ve kuraklık tarım ve hayvancılığa dayalı olan bölge ekonomisini ciddi bir şekilde sıkıntıya sokmaktadır.⁴⁵ Yoksulluğun gittikçe artması ve Lor halkının hâkim etnik kültür unsurlarınca hakaretlere maruz bırakılması, asimile halinde olan Lorlar'da büyük bir kıpırdamaya neden olmuştur.⁴⁶

Rıza Şah döneminde Lorlara karşı, çağdaş tarihin en büyük katliamları gerçekleşmiş ve 10 binlerce Lor aşiretlerine mensup olan insanlar acımasızca öldürülmüştür. İran Ordusu'nun saldırılarında aşiret yapısı tahrip edilmiş, aşiret ağaları asılmış, ailelerin mal varlıklarına ve özellikle hayvanlarına el konulmuş ve daha ziyade 10 binlerce aile zorla diğer bölgelere sürgün edilmiştir. Ordunun hamlesinden kurtulanların birçoğu da çatışmaların ardından gelen kıtlıklar sonucu ölmüşler ve böylece Loristan bölgesi birçok insani ve maddi kayıplarla karşı karşıya kalmıştır.⁴⁷

Lor kentlerinde 2014 yılında ard arda iki önemli toplumsal olay patlak vermiştir. Birinci olay su projelerine itiraz olarak başlamış ve kısa bir dönem içinde birçok Lor kentlerinde insanların sokaklara inmesine neden olmuştur. İran'ın merkez bölgelerinde özellikle İsfahan kentinde kuraklıktan dolayı Tahran hükümetinin Loristan bölgesinden su kaynaklarını İsfahan'a doğru yönlendirme projesi, 2014 yılının Nisan ayında büyük tepkilere yol açmıştır ve Çaharmahal Bakhtiyari Lorlarını günlerce sokaklarda protesto mitinglerine sevk etmiştir.⁴⁸

Lorların ikinci büyük gösterisi de aynı yılda bazı Loristan kentlerinde, İran Televizyonu'nda yayınlanan bir diziye karşı meydana gelmiştir. 2014 Şubat ayında "*Sarzamin-e Kohan*" ya da "*Eski Yurt*" adında yayınlanan tarihsel bir dizide, oyuncuların biri başka bir oyuncuya "*Şerefsiz Bahtiyari*" deyince tepkiler başladı ve Loristan'ın birçok kentinde öğrenciler, milletvekilleri ve cami imamları sokaklara indi ve bu dizinin yayınının derhal durdurulması istenildi.

Çeşitli ve günlerce süren bu protesto mitinglerinde, Lor Halkı'nın çıkarları, Loristan Bölgesi, Lorca'nın önemi, Lor tarihi ve Lorların birliği ön plana çıkarak, protestocuların sloganlarında, Lor milliyetçiliğinin uyanışı açık ve net bir şekilde anlaşıldı.

Bu iki olay İran devriminden sonra Lorların en önemli toplumsal hareketleri olarak nitelenmektedir. Bu protesto gösterilerinin ardından su projesi durdurulmuş ve dizide yayından kaldırılmıştır.

En son 2019 yılının Bahar mevsiminde, Lorestanat'ın birçok bölgesinde, özellikle Lorestan ili ve Poldokhtar ilçesinin şiddetli sele teslim olması, onlarca insanın ölmesi ve binlerce evin yıkılması sonucu, Lor halkı çok perişan ve kötü bir durumda kendi kaderine bırakılmıştır. Lorların İran devleti

⁴⁵ <http://www.khabaronline.ir/detail/349902/society/environment>, (E.T. 07.09. 2018).

⁴⁶ <http://borujerd92.blogfa.com/post-202.aspx>, (E.T. 07.09. 2018).

⁴⁷ William O. Douglas, *Strange Lands And Friendly People*, Çevirmen: Sanjeri Fereidun, Gotenberg Yayınevleri, Tahran 1997.

⁴⁸ <https://www.radiozameh.com/138578>, (E.T. 07.10.2018).

tarafından yeterince yardım almaması, mağduriyet psikolojisini beraberinde getirmiş, Lorlar nezdinde Fars hâkimiyeti tarafından ayrımcılığa ve ırkçılığa uğrama düşüncesinin daha da kuvvetlenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Lor milliyetçiliği ve uyanışı daha güçlü bir hal almıştır.

Sonuç

İran'da ulus-devlet oluşumu tek dil, tek din, tek mezhep ve tek ırk anlayışı üzerinde tasarlandığı için, tüm devlet planlamaları da bu görüşe göre yapılandırılmış ve yapılanmaktadır. Bu ayrımcı ve ırkçı yapılanmayı, yaşamın tüm alanlarında görmek mümkündür. Bu anlayıştan yola çıkarak İran nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan Fars dışı etnikler ve Şia dışı mezhepler “öteki” olarak tanımlanmaktadır. Ötekileştirilme azınlıklar aleyhine birtakım siyasi, ekonomik, hukuki ve kültürel sorunları beraberinde getirmektedir.

Bu durumda Lor azınlığı, milyonlarca nüfusa sahip bir etnik olarak büyük zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Son yüzyılda Lor etniğinin hem Pehlevi rejimi ve hem İran İslam Cumhuriyeti devleti tarafından çeşitli baskılara maruz kalmasına rağmen, şu ana dek kendi ulusal uyanış sürecini, belirgin bir şekilde katedememiştir.

Lorların arasında okuma-yazma oranının düşük olması, ekonomik yoksulluğun yüksek oranlara tırmanması, göçmen/göçebe ve hayvancılığa dayalı bir hayatın sürdürülmesi, aşiretlere ve törelere bağlı kalınması, yurt dışında etkin ve geniş bir uzantıya sahip olmaması, hep İrancılık ve Kürtçülük propagandalarına maruz kalması, yabancı araştırmacılar veya siyasetçilerin odakından uzak kalması, bu etniğin kaderini arka plana itmiştir ve İran'ın siyasi, sosyal ve kültürel sahalarında özel bir yer edinmesini engellemiştir.

Fakat, son zamanlarda özellikle 2014 yılının başlarından itibaren, birkaç ay arayla, Lorların iki kez ayaklanmaları ve sosyal medyada gittikçe kayda değer bir yere sahip olmaları, Lor uyanışının ve Lor halkının oluşumunun ilk belirgin sinyallerini göstermektedir.

Kaynaklar

Kitaplar ve Makaleler

AKDEVELİ, Atay: *İran'da Dış Politikanın Etnik-Dinsel Temelleri*, Ankara Üniversitesi, 9 Haziran 1999.

BARTHOLD, W.: *An Historical Geography of Iran*, Princeton University Press, Princeton 1984.

COLONEL, H.A. Sawyer: *The Bakhtiary Mountains and Upper Elam*, Published by Royal Geographical Society, London 1894.

DOUGLAS, William O.: *Strange Lands and Friendly People*, Çevirmen: Sanjeri Fereidun, Gotenberg Yayınevleri, Tahrân 1997.

EGHTEDARİ, Ahmad: *Khozestan ve Kohgiloyeh ve Mamasani*, Kültürel Eserler Derneği, Tahrân 1995.

GÖKALP, Emin: *Devrim Sonrası İran İslam Cumhuriyeti'nde Siyaset*, Selçuk Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Konya 2016.

HARRİSON, Selig: “Nightmare in Baluchistan”, *Foreign Policy*, 32, Fall 1978. *International Covenant on Medeni and Political Rights*.

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası.

- İran İstatistik Merkezi, *Salname-yi Amari-yi İran*, Tahran, Mart 1999-2000.
- LORİMER, D.L.R.: *The Popular Verse of the Bakhtiari of S.W. Persia*, III: Further Specimens, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, XXVI, 1963.
- MİNORSKY, V.F.: *The Tribes of Western Iran*, Royal Anthropological Institute of Great Britain & Ireland, 1949.
- POSHTDAR, Ali: "Lorlar ve Loristan", *İranshenakht Dergisi*, S. 7, Tahran 1997.
- RAZMARA, Ali: *İran Askeriye Coğrafiyası: Loristan*, İran Ordusu Yayınları, Tahran.
- SHOSHTARİ, M.: *Khozestan ve Kohgiluyeh Tarihi*, Tahran.
- Uluslararası Af Örgütü'nün 2007-2018 Raporları.
- WIRSİNG, Robert G.: *The Baluchis Question in Pakistan*, Lahore: Vanguard, 1992.

Diğer Kaynaklar

- İran İslam Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "İran'a Genel Bir Bakış", <http://en.mfa.ir/index.aspx?&siteid=3&fkeyid=&siteid=3&pageid=2140>, (E.T. 05.02.2018).
- UPDATE 3-BP cuts global gas reserves estimate, mostly for Russia, Reuters, 12.06.2013, [HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/BP-RESERVES/UPDATE-3-BP-CUTS-GLOBAL-GAS-RESERVES-ESTIMATE-MOSTLY-FOR-RUSSIA-INDUSL5NOEO11720130612](https://www.reuters.com/article/bp-reserves/UPDATE-3-BP-CUTS-GLOBAL-GAS-RESERVES-ESTIMATE-MOSTLY-FOR-RUSSIA-INDUSL5NOEO11720130612), (E.T. 06.02.2018).
- "Kitab.Nur-Az", <http://kitab.nur-az.com/tr/lib/view/663/1/78128/Giri%C5%9F/>, (E.T. 05.05.2018).
- "Central Intelligence Agency (US)", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>, (E.T. 06.02.2018).
- <https://www.trt.net.tr/persian/thlyl-w-gzrsh/2018/05/23/trkhh-dr-ym-qlyt-mhswb-rmy-shwnd-977594>, (E.T. 05.06.2018).
- İran İstatistik Merkezi, <http://yon.ir/IUXAF>, (E.T. 10.05.2018).
- <https://www.youtube.com/watch?v=Vc9WJ9U2uHo>, (E.T. 06.06.2018).
- <https://www.youtube.com/watch?v=6JvMm26TslE>, (E.T. 06.06.2018).
- <https://www.youtube.com/watch?v=AitA5ed9S6Y>, (E.T. 06.06.2018).
- The world factbook, İran, <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/ir.html>, (E.T. 05.06.2018).
- NAVARSI, Mahammad, <http://news.gooya.com/politics/archives/027881.php>, (E.T. 05.07.2018).
- <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=208>, (E.T. 06.07.2018).
- Central Intelligence Agency (US), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>, (E.T. 06.02.2018).
- Gozareş Salaneye Azadi Mazhab baakhsh marbut be İran, <http://www.america.gov/st/democracyhrpersian>
- Farhad Sabtan - Reza Tavakoli, "Agaliyate Bahaian va Takhalofate hogoge bashari İran", http://zamaaneh.com/humanrights/2009/01/post_324.html (E.T. 08.07.2018).
- <http://lorestan.blogfa.com/post-79.aspx>, (E.T. 06.08.2018).
- <http://ghoomelior.blogfa.com/post-4.aspx>, (E.T. 06.08.2018).
- <http://www.khabaronline.ir/detail/349902/society/environment>, (E.T. 07.09.2018).
- <http://borujerd92.blogfa.com/post-202.aspx>, (E.T. 07.09.2018).
- <https://www.radiozamaneh.com/138578>, (E.T. 07.10.2018).
- <http://yon.ir/scNkS>, (E.T. 07.09.2018).
- <http://yon.ir/bNwil>, (E.T. 07.09.2018).
- <http://yon.ir/X2dr3>, (E.T. 07.09.2018).